

DEDE KORKUT EYDÜR:**‘OĞUL, OL NESNE, TARIGLIK DEGÜL TAR KILLIK’DUR;
OL Fİ‘L BOŞALMAK DEGÜL YOŞULMAK’DUR****Sadettin ÖZÇELİK*****Özet**

Anlaşılmayan bir metni çözmek için kullanmamız gereken önemli ip uçlarından biri bağlamdır. Bağlamın kılavuzluğunda ilerlemek; karanlık noktaları önümüzde aydınlığa dönüştürmek, metni doğru anlamak ve doğru yolda ilerlemek imkânı sunar. Kelimeleri doğru okumuyorsak bağlam bizi yönlendirir ve bu yönlendirmeyle yeni ve farklı bir okuma yoluna girer, onu deneriz. Okuma ve bağlam örtüştüğü zaman yolumuz ışık, gündüz ve aydınlık dolu bir sahile çıkmış olur.

Bu makalede, *Kan Turalı Boyu* / Drs.92a.4’te geçen bir ibare ile ilgili basit bir yanlış yazım ve yanlış okumalardan kaynaklanmış sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, taraklık / tarıklık; tar kıllık, boşal-, yoşul-.

DEDE KORKUT SAY:

**“MY SON! THAT OBJECT IS NOT TARIGLIK, IT IS TAR KILLIK;
THAT WERB IS NOT BOŞALMAK, IT IS YOŞULMAK”**

Abstract

One of the important clues to use to solve an incomprehensible text is context. Guided by the context; it is easier to advance, convert light dark spots in front of us, to understand the text and advance on the right track. We are not reading the words correctly, context leads us and we enter a new and different way to read this orientation, we try it. When reading and context overlap time, our way comes to a beach which light, filled with the light of day.

In this article, focuses on problems due to misspellings and incorrect readings with the an expression in the *Kan Turalı Boyu*/ Drs.92a.4.

Keywords: Dede Korkut, taraklık / tarıklık; tar kıllık, boşal-, yoşul-.

Üzerinde durmak istediğimiz ibare, Dede Korkut’ta *Kan Turalı Boyu* Drs.92a.4’te geçer ve metinde طارقلني بوشلدي şeklinde yazılmıştır. Önce metnin ilgili kısmını görelim:

Kan Turalı cemal u kemal iyesi yigit idi. Oguzda dört yigit nikabıla gezeridi: Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk ve Boz aygırlu a! Beyrek. Kan Turalı nikabın serpdı kız köşkten bakarıdı; طارقلني بوشلدي, kedisi mavladı, avsil olmuş tana gibi agzınuñ suyu akdı. Yanındağı kızlara eydür: Hak te’ala atamuñ göñline rahmet eylese, kabin kesüp meni ol yigide verse! Bunuñ gibi yigit hayf ola ki canvarlar elinde helak ola, dedi.

Şimdi de araştırmacıların ibare ile ilgili okuma şekillerini görelim:

* Prof. Dr.; Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, sozcelik@dicle.edu.tr.

Ergin, ibareyi *tıraklılığı boşaldı* şeklinde okumuş, deyimini “*beli gelmek, inzal vuku bulmak, gevşemek, boşalmak*” (MEİI: 285) olarak vermiş ve deyimini “*eli ayağı gevşedi*” (1971: 141) şeklinde tercüme etmiştir. Ergin’in sözlükte verdiği anlam ile tercümesi çelişmektedir.

Gökyay, ibareyi *taraklılığı boşaldı* (OŞG: 87.20) şeklinde okumuş, deyimini anlamını “*beli gelmek, inzal vuku bulmak*” (OŞG: 290) olarak vermiş ve deyimini “*içi gitti*” (1995: 111) şeklinde tercüme etmiştir. Gökyay’ın da sözlükte verdiği anlam ile tercümesi çelişmektedir.

Tezcan, yazdığı notta metnin bu kısmında eksiklik olduğunu söylemiş, deyimini *tar [ağzından] kıllığı boşaldı (?)* şeklinde tamir ederek okumuş; bu okuyuşunu Türkmencedeki *ğıllık* ‘ağız suyu, tükürük’ kelimesine dayandırarak kelimeyi ‘ağız suyunun akması’ anlamıyla yorumlamaya çalışmıştır (Tezcan, 2001: 247). Bence, bu düşünce kabul edilemez; çünkü zaten aynı cümlenin sonunda “*avsil olmuş tana gibi ağzının suyu akdı*” denmektedir. Bunun cümlede iki defa tekrar edilmesi anlamsız olur. Nitekim, Tezcan da bununla ilgili olarak yazdığı notun sonunda ortaya çıkan bu anlamsızlık için şöyle der:

Bu açıklamamın doğru olduğunu sanmakla birlikte bir noktaya dikkati çekmem gerekiyor: Ardarda sıralanan üç cümleden birinci ve üçüncüsünde aynı şeyin ifade edilmiş olması şaşırtıcıdır: ‘Dar ağzından ağzının suyu boşaldı. Kedisi miyavladı. Avsil olmuş dana gibi ağzının suyu aktı.’ (Tezcan, 2001: 247).

Ben, ibareyi *taraklılığı boşaldı* şeklinde okumuş ve bununla ilgili olarak yazdığım notta şu tespiti yer vermişim:

Türkçede, insanın sevinç, korku, kendinden geçme vb. çeşitli ruh hallerini ifade etmek için kullandığımız *eli ayağı tutmaz olmak, dizlerinin bağı çözülmek, mest olmak, kendinden geçmek* gibi türlü deyimler vardır. *Taraklık* kelimesinin karşılığı ise şöyledir: “*el ve ayak parmaklarındaki küçük kemikler* (DerS: 3832). Bence, buna göre, *taraklılığı boşalmak* ‘eli ayağı gevşemek, kendinden geçmek’ anlamında kullanılmış olmalıdır. Çünkü, hikâyenin bu kısmında, genç Selcan Hatun’un Kan Turalı adlı Oğuz yiğidini görmesi, ona hayranlık ve sevgi duyması ve âşık olması anlatılmaktadır (Özçelik, 2005: 215).

Sertkaya, deyimini *tıraklılığı boşal-* şeklinde okumuş, deyimle ilgili okuma şekillerini aktarmış, teklifime de atıfta bulunarak şöyle demiştir:

Orhan Şâik Gökyay ile Muharrem Ergin’den bu güne kadar metinde genellikle *tıraklılığı* şeklinde okunan kelimeyi J.-P. Roux ‘böbrek kemikleri veya kemer tokası’ şeklinde, Semih Tezcan kelimedeki eksik yazılma olduğunu söyleyerek kelimeyi *tar [ağzından] kıllığı* okuyup ‘dar [ağzından] tükürüğü’ şeklinde, S. Özçelik ise *taraklılığı* kelimesini ‘el ve ayak parmaklarındaki küçük kemikler’ şeklinde anlamlandırmışlardır. Ancak bu anlamlandırmaların ve yapılan etimolojik açıklamaların metni anlamamıza bir çözüm getirmediği de görülmektedir. Bir insanın eli, ayağı boşalır, bir insanın sinirleri boşalır. Bir insanın taraklık kemiklerinin boşaldığı ise bu güne kadar başka bir metinde geçmemiştir (Sertkaya, 2007: 1857).

Araştırmacının bildirisine de almış olduğu notumun başlığında **tıraklığı boşal-** deyimini için vermiş olduğum anlam, “*dizlerinin bağı çözülmek, kendinden geçmek.*” (Özçelik, 2015: 214) şeklindedir. Araştırmacının sözünü ettiği ‘*el ve ayak parmaklarındaki küçük kemikler*’ ise - yukarıda da görüldüğü gibi- bana ait bir söz veya tespit değil; sadece *Derleme Sözlüğü*’nden yapmış olduğum bir alıntıdır. Araştırmacının bu alıntıdan hareketle benim ‘*bir insanın taraklık kemiklerinin boşaldığı*’nı söylediğim sonucunu çıkarma başarısı, sadece bir iyi niyet (!) örneğidir.

Araştırmacı bildirisinin devamında kelimeyi *tarıklık* okuyarak ‘döl yatağı’ anlamını vermiş, farklı bir etimolojik açıklama getirmek istediğini söylemiş, özet olarak, Clauson’un sözlüğünden sırasıyla: “**tarı-** ‘ziraat / tarım yapmak’, **tarığ** ‘urug, tohum, tane’, **tarıgçı** ‘çiftçi’, **tarıgılanmak** ‘the man owner cultivable land’, **tarıglağ** ‘tarla’, **tarıglığ** ‘tohum/ tane/ çekirdek ekili yer/ arazi/ mekân’, *tarıglık* ‘tohum/ hububat/ zahire anbarı/ deposu’¹ kelimelerinin anlamlarını; *Türkçe Sözlük*’ten **tarım** ‘Gerekli yararlı bitkileri yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların bütünü, ziraat’ (TS: 1906) ve *Atabetü’l-Hakayık*’tan **tarıglık** ‘tarla’ (Arat, 1951: 55, 89) kelimelerini kanıt göstermiştir.

Yani, araştırmacı *tarıklık* ‘döl yatağı’ okuyuş ve anlamlandırmasını Doğu Türkçesi metinleri ve örneklerinde geçen **tarı-** ‘ziraat / tarım yapmak’ fiilinden hareketle açıklamak istemiş; ancak kelime için düşündüğü ‘döl yatağı’ anlamına dair hiçbir tanık gösterememiştir.

Şimdi araştırmacıyı yorumlarıyla (!) baş başa bırakıp konumuza dönelim. Yukarıda söz konusu ettiğim okuma şekillerinin yanlış olduğunu düşünüyor ve deyimle ilgili okuma ve anlamlandırma teklifimi sunmak istiyorum:

İbarenin şimdiye kadarki *tıraklığı boşaldı, tarıklığı boşaldı vb.* şekilde okunması yanlış olmuştur; bu ibarenin *tar kıllığı yoşuldu* şeklinde okunması gerektiğini düşünüyorum; bu düşüncemin gerekçeleri şunlardır:

Öncelikle bir özet yapmak gerekiyor. Kan Turalı, Trabzon Tekfuru’nun kızını almak istemektedir; Tekfur’un ortaya koyduğu şart gereğince boğa, aslan ve deve ile savaşacaktır. Kan Turalı, meydanda ilk olarak boğanın karşısına çıkar. Bu sırada ozan, araya girerek bir açıklama ile dinleyiciye Kan Turalı hakkında bilgi verir. Ozanın yukarıdaki metnin ilk iki cümlesinde anlattığına göre Kan Turalı, çok yakışıklı bir kahraman olup Oğuz’da peçeli gezen dört savaşçıdan biridir. Ozan, kahramanın bu özelliklerini anlattıktan hemen sonra Kan Turalı’nın nikabını (*peçe*) açtığını anlatır; o sırada kız (Selcan), Kan Turalı’yı köşkten izlemektedir.

¹ (EDPT: 532b, *tarı-*, 537b-538a *tarığ*, 541b, *tarıgçı*, 542b, *tarıgılanmak*, 541b-542a. *tarıglağ*, 542a, *tarıglığ* 542a. *tarıglık*)

Ardından söz konusu tartışmalı ibare geliyor ki burada Selcan'ın, Kan Turalı'yı görünce hissettikleri ve yaşadıkları anlatılıyor.

İbarenin başında طار (*tar*) 'dar' şeklinde yazılmış olan ilk kelime, *Dede Korkut*'ta geçen diğer 11 örnekte² de aynı şekilde yazılmıştır. Dresden yazıcısı, burada *tar* kelimesinin *re*'sini ikinci kelimenin başına çok yakın yazmış olduğundan iki kelime, tek kelime olarak düşünülmüş ve bu nedenle *taraqlığı* / *tarıqlığı* şeklindeki okumalar ortaya çıkmıştır.

Metinde şeklinde yazılmış olan ibarenin ikinci kelimesini; *kalığı*, *kılığı*, *kılgı* veya *kıllığı* şeklinde okumak mümkündür. Ben, kelimeyi *kıllığı* (<*kıl*+*lık*+*ı*) 'cinsel organı' şeklinde okuyor ve anlıyorum. İbarenin yanlış okunmasında bu kelimenin şeddesiz yazılmış olmasının da etkisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü Dresden yazıcısı, ikiz ünsüzler üzerinde şeddeyi hep yazdığı hâlde şu örneklerde de şeddeyi atlamış, yazmamıştır:

Kelime/ yazım	Yer	Kelime/ yazım	Yer
başşa بصة	89b.2	evvel اول	11b.1
ittifâk اتفاق	148a.3	evveldür اولدر	101b.3.
muḥannatlar موخانتلر	33b.7, 68a.11	ḥaḫḫı حقي	143a.12
serḥaddına سرحدنه	90b.7, 97a.8	ḥaḫḫına حقنه	23a.5

Dresden yazıcısı Türkçe ikiz *-ll-* ünsüzünü bulunduran kelimelerde ise hem *lam*'ı iki defa yazmış hem de üzerine şedde yazmıştır; burada söz konusu örneklerden sadece birkaçını görelim:

Kelime/ yazım	Yer	Kelime/ yazım	Yer
'aḫılları عقلاري	47b.2	ḥelallıḡa حلاللغه	51a.8, 51a.11
ḥalları حالري	24a.10	ḫulluḡ قوللق	36a.6
davullar داوتلر	137b.1	yıllıḡ يلق	60b.9, 91a.7
bellü بللو	8b.8,12b.4	saḫallı سقاللى	117b.8

Buna göre Dresden yazıcısının söz konusu *kıllığı* kelimesinde hem *lâm*'ı tek yazdığı hem de *şedde*'yi atladığı anlaşılıyor.

Derleme Sözlüğü'nde *kilevi*, “*Göbeğin alt kısmı, mahrem yer*” (DerS: 2796) anlamında Hatay'dan; *kılk*, “*Kalça ile makat arası*” (DerS: 2799) anlamında İzmir'den derlenmiştir. *Kılk* şeklinin de *kıllık*'tan kısalmış olduğu düşünülebilir. Ayrıca kabul etmek gerekir ki bu tür kelimeler -zihnimizdeki mahremiyet ve ayıp düşüncesi nedeniyle- sözlüklerde yer alma ihtimali zayıf olan kelimelerdir.

Konumuza ışık tutan bir örnek olarak cevabı *çorap* olan “*kıllı ağzını açtı/ çıplak içine kaçtı*” (Başgöz, 1999: 222) şeklindeki bilmececinin bir mecaz ve şaşırtmaca mantığına dayalı

² Drs.8a.10, 28a.9, 43b.10, 81b.3, 81b.9, 84a.13, 91b.6, 103b.8, 106b.5, 111a.8, 135a.8.

olduğu düşünüldüğünde bilmecedeki *kıllı* ve *çıplak* kelimelerinin gerçekte kadın ve erkeğin cinsel organlarına karşılık olarak kullanılmış olduğu çok açıktır; çünkü bilmecelerin örtmece mantığı üzerine kurulduğunu biliyoruz.

İbarenin üçüncü kelimesi, metinde *یوشلدی* şeklinde yazılmış olduğu halde hep *boşaldı* şeklinde okunmuş; kelimenin başındaki *ye*, Dresden yazıcısının bir nokta ile iki noktayı sıklıkla birbirine karıştırmış olması nedeniyle hiç sorgulanmamıştır.

Kaşgarlı, *yuşul-* fiilinin anlamını “*akıp dökülmek, fişkırmak*” (DLT IV: 818) şeklinde vermiştir. Kaşgarlı, ayrıca fiilin çekimli hâli *yuşuldu* için “*Sirke veya boza gibi şeyler güğümün emziğinden akıtılırsa yine böyle denir; yüşildi- yüşilür- yüşilmek*” (DLT III: 79) açıklamasını da yapmıştır.

Derleme Sözlüğü'nde *yoşu(l)mak* için “5. *Gevşemek*, 7. *Hayvan eş isteme dönemini geçirmek*” (DerS: 4300) anlamları tespit edilmiştir. Kelimenin metindeki yazım şekli ve sözlüklerdeki bu anlamlar, kelimenin *yoşuldu* okunması, ‘*bel suyu aktı*’ şeklinde anlaşılması gerektiğini ve bunun söz konusu cümlede bağlama gayet uygun düştüğünü gösteriyor. Buna göre cümlenin tamamı şöyle tercüme edilebilir:

“*Kan Turalı niğâbın serpdî kız köşkten baçaradı; tar kıllığı yoşuldu, kedisi mavladı, avşıl olmuş şana gibi ağzınun şuyı aqdı.*” = Kan Turalı, peçesini açınca kız köşkten bakıyordu; dar (cinsel) organının suyu aktı, kedi gibi inledi, ağız içi iltihaplanmış dana gibi ağzının suyu aktı.

Dede Korkut eydür: ‘oğul, ol nesne, *tarıglık* degül *tar kıllık*’dur; ol fi’l *boşalmak* degül *yoşulmak*’dur; müstensih anları pek karışık yazupdur. *Yom vereyüm hanum:*

Yerlü kara taglaruñ yıkılmasun!
Gölgelice kaba agacuñ kesilmesün!
Kanın akan görklü suyun kurımasun!
Kanadlaruñ uci kırılmasun!
Kadir seni na-merde muhtac etmesün!
Çapariken ag boz atuñ büdremesün!
Çalışanda kara polat uz kılıcuñ gedilmesün!
Allah veren ümidüñ üzilmesün!
Ag sakallu babañ yeri uçmak olsun!
Ag bürçeklü anañ yeri behişt olsun!
Ogulıla karındaşdan ayırmasun!
Ahir vaktde arı imandan ayırmasun!

Amin amin deyenler didar görsün!

Yığışdursun, dürişdürsün!

Günahunuza adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun!

Hanum hey!

Kısaltmalar

DLT: ATALAY, B. (1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* (4 Cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 524.

EDPT: CLAUSON, S. G. (1972). *An Etymological Ditionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.

DerS: *Derleme Sözlüğü*. (1965-1979) I-XI C. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Drs. Dede Korkut Dresden nüshası.

ME: ERGİN, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 169.

MEII: ERGİN, M. (1991). *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 219.

OŞG: GÖKYAY, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

TS: *Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 549.

Kaynaklar

ARAT, R. R. (1992). *Atebetül-Hakayık*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 32.

BAŞGÖZ, İ. ve TIETZE, A. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ERGİN, M. (1971). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖKYAY, O. Ş. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

ÖZÇELİK, S. (2005). *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.

ÖZÇELİK, S. (2006). *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

SERTKAYA, O. F. (2007). Dede Korkut'ta Geçen *Tarıklığı Boşalmak* İbaresine. *I.Uluslar Arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı -Bildiriler-* (9-15 Nisan 2006, Çeşme/ İzmir), C IV, s.1853-1859, Ankara.

TEZCAN, S. ve BOESCHOTEN, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1441.

TEZCAN, S. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1457.